

 Israel

El musicòleg i organista valencià David Catalunya està reconstruint i estudiant l'orgue de Betlem

Ressuscitant l'orgue més antic de la cristiandat

P. J. ARMENGOU
Corresponsal a Jerusalem

«És una peça única al món», explica des de la seva València natal David Catalunya, organista i especialista en música medieval. A l'altra banda del telèfon, la seva veu sona entusiasta. «L'orgue de Betlem és únic per la seva antiguitat, per la distància temporal amb el següent més antic i pel seu estat de conservació. És una finestra única al passat», afegeix l'expert que, a més de ser un músic prolífic amb múltiples premis internacionals, ha estat investigador a la Universitat d'Oxford, al Regne Unit, i ha impartit conferències al MIT, a les universitats de Yale i Cambridge, entre altres institucions.

Les restes de l'orgue de Betlem, conformades per 222 tubs de coure en «un estat de conservació excepcional», daten del segle XII i van ser descobertes sota terra, i per casualitat, durant unes obres de renovació a prop de la basílica de la Nativitat, a principis del segle XX. Ara, David Catalunya lidera un projecte internacional de cinc anys que, vehiculat a través del Terra Sancta Museum de Jerusalem i la Universitat de Würzburg (Alemanya), buscarà estudiar l'orgue i construir-ne una rèplica. «Podrem sentir per primer cop un so molt aproximat a l'original. Serà la reconstrucció més propera a la realitat d'un orgue medieval, perquè fins ara només s'havien pogut especular reconstruccions basades en les descripcions escrites i sense comptar amb exemplars físics», diu el musicòleg.

Catalunya relata que «per alguna raó difícil d'entendre, la troballa de l'orgue de Betlem era relativament desconeguda» fins ara. «Els tubs s'exposaven al museu dels franciscans, a Jerusalem, i se n'havia pu-

blicat alguna cosa, però sembla que s'havia mantingut com un fenomen local. Fins avui, l'estudi més exhaustiu tenia quatre pàgines. I aquesta peça mereix molt més», afirma.

Per a l'expert, la troballa de l'orgue de Betlem és semblant al descobriment de la baula perduda de l'evolució humana: «És equiparable a la troballa del esquelet del australopitec Lucy. Hi ha parts de la història de l'orgue que s'han esborrat completament i teníem un buit històric molt ampli. L'orgue de Betlem cau enmig d'aquest forat, entre els orgues de l'antiguitat romana i els renaixentistes.»

Segons l'expert, una de les raons per les quals els orgues medievals gairebé no s'han conservat és perquè, en certa manera «eren objectes efímers»: estaven fets de fusta i metalls fràgils que, com que també eren molt valuosos i cars, tendien a reciclar-se si l'instrument quedava obsolet. A més, altres orgues que s'han conservat arreu de la cristiandat, i que daten del segle XV i XVI, es van acabar modificant amb el temps. «La majoria d'orgues renaixentistes que s'han conservat han estat modificats i s'han reafinat amb sistemes més moderns, però el de Betlem no. De fet, conservem les marques d'afinació originals del segle XII», indica l'investigador.

Un tresor amagat

El cas de l'orgue de Betlem és únic, perquè l'instrument es va amagar amb la idea de preservar-lo, enmig d'una època de gran inestabilitat política a Terra Santa. «És com una càpsula del temps. Aquests tubs no han estat tocats ni modificats des del segle XII»,

«Per primera vegada tenim un tub d'orgue medieval que encaixa perfectament amb les descripcions de l'època, cosa que ens permetrà copiar-lo amb molta exactitud»

Terra Sancta Museum

David Catalunya estudiant els tubs de l'orgue medieval.

diu Catalunya. Segons les seves indagacions, l'orgue hauria arribat des de França en temps dels croats i hauria estat enterrat amb molta cura cap a l'any 1244, per protegir-lo dels atacs turcs contra Betlem i d'altres bastions cristians a Palestina. «El vespre abans de la invasió, els clergues llatins el van soterrar, juntament amb un conjunt de campanes i diversos objectes litúrgics. Els van enterrar en dos llocs diferents, amb l'esperança que el culte de ritu llatí es restaurés a Betlem», diu l'investigador.

El fet que l'instrument es guardés amb l'objectiu de fer-lo servir en el futur, juntament amb el clima sec de Terra Santa, que és propici a la conservació d'aquests elements, són alguns dels factors que expliquen l'alt grau de conservació dels tubs. «Per primera vegada tenim un tub d'orgue medieval que encaixa perfectament amb les descripcions de l'època, cosa que ens permetrà copiar-lo amb molta exactitud», afegeix l'investigador, que apunta que les noves tècniques d'escaneig i la tecnologia 3D permetran

construir rèpliques sense necessitat de malmetre els originals. «Preferim deixar els tubs originals com estan i no restaurar-los. Avui dia en podem fer una còpia exacta, que podem repetir tants cops com vulguem, sense perjudicar la peça original», indica.

Tot plegat permetrà escoltar música medieval per a orgue tal com es feia en la seva època. «Per primer cop ens farem una idea de la realitat sonora d'aquests instruments», diu Catalunya. «Els tractadistes, i els poetes i escriptors del segle XII i XIII, descriuen el so del orgue i estan meravellats amb la seva potència. I moltes vegades aquestes descripcions no sabem si són una mica exagerades, o fins a quin punt ens les podem creure, perquè confiar-nos de les descripcions verbals sempre és arriscat. Ara, per primer cop a la història, podrem sentir-ne el so nosaltres també», afegeix. L'ancestor de l'instrument que va captivar els compositors europeus més destacats de tots els temps, com Landini, Bach, Couperin, Mozart o Messiaen, sonarà de nou gràcies a la troballa de Betlem.